

СВЕЋИЦА БОЛНИЧАРА ЈАНОША ЗНАЧИЛА ЈЕ ДА НЕКИ РАЂЕНИК УМИРЕ

У ужичку болницу допремљен сам 5. октобра 1941. године као тежи рањеник. Омештен сам у хируршко-м павиљону, на спрату, у собу до операционе сале.

У прво време био сам једини партизан у тој соби. Касније сам премештен у други павиљон и сада је са мном у соби било неколико босанских четника, рањених од усташа у нападу на Вишетрад. Један од њих из околине Вишеградске Бање, мислим да се звао Стеван, лично је на утљара док га нису окупали. Каже да је почадио од лучевог дима, пошто се грејао на ватри коју је ложио четинарским грањем. Он нам је причао како су се његови четнички заповедници више бавили терором над муслиманским живљем него борбом против усташа. Помињао је неког Здравка и Сергија. Згражавао се над нељудским поштупцима појединаца. Причао је како су дете и мајку набијали на бајонет или су хватали мало дете за ногу и „млатну га о шљиву“. Дао нам је реч да ће кад оздрави радити да што више својих сељака преведе у партизане. Нисам имао прилике да дознам да ли је одржао реч. Ту се налазио и неки Ковачевић из Ужица, бивши ваздухопловни подофицир, син неког поткивача. Рањен је као четник на Вишеграду, лечен је у партизанској болници, а кад се опоравио приказивао је љотићевцима партизанске породице.

У дане пољете у болницу оу у великом броју долазили људи да обиђу рањене и болесне и да им донесу понуде. У томе их нису могли спречити ни чести наиласци немачких авиона. Доносили су храну, воће, јастуке, чаршаве и разне друге потребе. Ту сам први пут појео кришку хлеба са бутером и медом. Посетиоци су обично питали који је од рањеника партизан и прво су њему давали понуде. Касније није било такве потребе, јер су се борбе распламсавале и број рањених партизана је нагло растао.

Рањеници су у болници често умирали. Поуздан знак да неко умире био је пламен свећице коју је палио болничар Јанош, а потом је брзо гасио и поново враћао у цеп мантила.

Тешких рањеника било је све више па су смештавани и у павиљону за унутрашње болести. После борбе са четницима у Ивањици донето је неколико рањеника, међу којима је био и је-

дан по годинама старији партизан. Он се много љутио на младиће, јер у борби није могао да их обузда и да их натера у заклон.

Било је много тешкоћа са лековима и завојним материјалом. Рањеници су често морали да исправљају и мотају опране завоје. Као газа служило је платно израђено у ужичкој Ткачници. Овај материјал за те сврхе није био погодан, повређивао је ране а многи су мислили да је за то криво санитарско особље па су се на њих жалили. Медицинар Богдан, врло пажљив приликом превијања и предусретљив у свакој прилици, објашњавао нам је да је реч о људима који годинама раде с рањеним и повређеним и да су навикли на све то. Није било лако ни лекарима, јер су скоро сваког дана радили и до пола ноћи.

Немачки авиони готово свакодневно су бомбардовали Крчашво, а то је доносило нове невоље рањеницима и болесницима. Многи оу на знак узбуне напуштали кревете и по хладном времену склањали се у оближњи шумарак, а потом су добијали запаљење плућа или су им ране исквариле. То је, на пример, био непосредан узрок смрти Миливоја Којадиновића из Стапара, једног од командира у Ужичком партизанском одреду. Многима је то изгледало лакше него лежати беспомоћно у кревету са ћебетом преко лица, јер су болничарке отварале прозоре да би мање прскала стакла, а рањеницима су пребацивале ћебе или чаршав преко лица да би их заштитили од распрснутог стакла. Због повећане опасности од бомбардовања један део болнице с партизанским рањеницима премештен је у Севојно, у зграду бивше Пољопривредне школе. Једне ноћи на обезбеђењу болнице био је мој школски друг Обрен Жунић и у поверењу ми је рекао да су четници, надирући од Пожеге према Ужицу, стигли скоро до изнад болнице. Убрзо су четници доживели тежак пораз и повукли су се на Равну гору.

Умирање појединих рањених партизана остављало је на све нас тежак и незабораван утисак. На одељењу у Крчагову лежао је до мене младић из околине Кнића, ковач по занимању. Био је сав изрешетан митраљеским рафалом. Крупан и врло снажан младић. Душ је умирао. Болничарима је требало много труда и снаге да га задрже у кревету, јер се силно трвао и покушавао да устане. У агонији је звао девојку Раду. Болничар Добривоје држао га је за руку и говорио му да је Рада дошла, да је поред њега и он би се за тренутак смирио.

Једно поподне у мојој соби у болници у Севојну умро је Милун Мојсиловић, пекарски радник из Ужица. Дан-два раније одсечена му је нога изнад колена. Изненада отровала се бутна артерија и крв је млазом цурила кроз душек. Умро је тихо поеле неколико минута, тако да је свака интервенција била сувишна. У истој соби умро је један рањени партизан, који је лежао у кревету наспрам мене. Мислим да је био из околине Ужица, можда из Качера или неког села у том крају. Рекао нам је да је до рата

био запослен на речном броду „Краљица Марија“. Почео је разговетно и поетично да описује приказ заласка сунца на реци. У почетку је говорио гласно, а онда све тише, док му се глас није сасвим изгубио. Тишину је прекинуло Јаношево кресање шибице којом је упалио свећицу и принео бродаревом кревету. Дуго сам памтио целе реченице о руменилу неба и златним зрацима сунца. Често себе прекоревам што нисам то записао док ми је било у свежијем сећању.

У болници је организована политичка, културна и забавна делатност. Милорад Достанић, рањени борац Чачанског партизанског одреда обилазио је собе и евидентирао чланове СКОЈ. Разговор је подешавао тако да би лако препознао ко је скојевац. Лакши рањеници одлазили су на приредбе. Неки су ишли и на омладински политички скуп у Соколани и вратили су се са тог збора пуни одушевљења. Чини ми се да су тада у болницу донели ондашњи популарни стихови „Сече шашу Данкелман“. То је била нека пародија на рачун наредбе окупаторског војног заповедника Србије о сечи шуме и шаше поред пута.

Око половине новембра у Севојну нас је посетила група војних и политичких руководилаца. Посећивали су нас и пре тога по један или двојица, али ово је била најбројнија посета. Долазак лекара или неких других гостију обично нам је најављивао Остоја Тодоровић из Ужица. Он нас је и овога пута обавестио о посети. Остоја је био рањен у цеваницу и брзо се придигао из кревета. У почетку је од кревета до кревета скакао на једној ноzi, а после је храмајући обилазио све собе. Био је увек ведар и духовит и међу остале рањенике уносио необичан оптимизам. Међу нама рањеницима тада се налазио и партизан Реночевић, једини који је лежао у болници због неке друге болести а не због рањавања. Шале Остоје Тодоровића на њега су посебно деловале.

Кад је у посету дошла ова велика група руководилаца, доктор Чернић је човеку који је корачао на челу ове групе објашњавао стање сваког рањеника. Онај човек се скоро сваком рањенику обраћао неком топлим и охрабрујућом речју. Питали су да ли имамо неких примедби или нешто предлажемо. Сви смо тражили да нам се доноси више штампе и да се боље обавештавамо о стању на ратиштима. Убрзо смо почели добијати доста штампе. Човек који је корачао на челу ове групе био је педесетих година, старији од осталих, снажан, жјустрих и енергичних покрета, средњег раста, широких плећа. Ношо је зеленкасту доламу и на глави крзнену капу. У изговору је имао мало необичан нагласак па сам имао утисак да је Рус. У тој групи био је и Петар Стамболић. Њега сам познавао, јер смо се оредили у Ужицу пред рат. Јавио сам му се и рекао ко сам. Рекао сам да сам друг Драгана Пиња, који му је био добро познат. Сео је на мој кревет и мало смо поразговарали. Један човек из те групе био је необично сличан једном

нареддагку —• воднику, који је неколико година пред рат служно у ужичком гарнизону. Носио је кратки кожни капут, а на капи је имао емајлирану петокраку звезду, што је у то време било ретко и врло тражено знамење. У овом лику касније сам препознао Александра Ранковића. У овој групи било је још другова обучених у униформе од шајка израђене у кројачкој партизанској радионици у Ужицу. Такву униформу запазио сам каеније на Златибору на, Павлу Савићу.

Чини ми се да је човек са крзеном капом и зеленкастом доламом, који нас је тада посетио, био Титок.. .

Др Лука ДРАГОЈЛОВИЋ